

XX ASR 20-30-YILLARIDA SOVET HUKUMATI TOMONIDAN XOTIN-QIZLARNI ISHLAB CHIQRISHGA JALB ETILISHI VA UNING NATIJALARI

Raxmatova Dilnoza Obidovna Buxoro Davlat Universiteti,

Jahon tarixi kafedrası tadqiqotchisi.

dilnozaraxmatova8825@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada sovet hukumati tomonidan o'zbek xotin-qizlarini ishlab chiqarish, ijtimoiy mehnatga keng jalb etish siyosati va uning natijalari haqida so'z yuritiladi. Ayollarning qishloq xo'jaligi, fabrikalar va sanoatning turli sohalaridagi faoliyati va o'rni raqamlar va dalillar bilan izohlangan. Shuningdek ushbu masalaning ijobiy va salbiy natijalari atroflicha ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar. Sovet hukumati, erkaklar va ayollar tengligi g'oyasi, ishchi kuchi, sanoatlashtirish, artellar, qishloq xo'jaligi, jenotdel, ishlab chiqarish, xotin-qizlar mehnati, an'anaviy munosabatlar.

Аннотация. В данной статье говорится о политике советского правительства по широкому привлечению узбекских женщин к производственной и социальной работе и ее результатах. Деятельность и место женщин в различных областях сельского хозяйства, фабрик и промышленности поясняются цифрами и доказательствами. Также были тщательно рассмотрены положительные и отрицательные результаты данного вопроса.

Ключевые слова. Советская власть, идея равенства мужчин и женщин, труд, индустриализация, артели, сельское хозяйство, женотдель, производство, женский труд, традиционные отношения.

Abstract. This article talks about the policy of the Soviet government to widely involve Uzbek women in production and social work and its results. The activities and place of women in various fields of agriculture, factories and industry are explained with figures and evidence. Also, the positive and negative results of this issue were carefully considered.

Keywords. Soviet government, the idea of equality between men and women, labor, industrialization, artels, agriculture, jenotdel, production, women's work, traditional relations.

Kirish. Sovet hukumati va Kommunistik partiya XX asr boshlarida ayollar masalasiga alohida e'tibor qaratdi. Mamlakatni sanoatlashtirish ta'siri ostida ishchi kuchi taqchilligi, ayollar mehnatidan arzon ishchi kuchi sifatida foydalanish va shu tariqa O'zbekiston tabiiy resurslaridan samarali foydalanish yuzaga keldi. Birinchi Jahon urushi, fuqarolar urushi erkaklar sonining kamayishiga olib keldi. "Tenglik g'oyasi" ta'siri ostida erkaklar ishlagan ish joylarida ayollar mehnati kengaydi.

Metodlar. Ushbu mavzuni tadqiq etishda tarixiylik, obyektivlik, xronologik ketma ketlik va tarixiy izchillik tamoyillaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari va ularning tahlili. O'zbekiston Kompartiyasi (B) ning Buxoroda bo'lib o'tgan 1-qurultoyida (8 fevral 1925 yil) qabul qilingan "Ayollar o'rtasida ishlash to'g'risida" gi qaroridan keyin o'rganilayotgan davr ittifoqning respublikada ayollarga nisbatan sanoat siyosatining keskin burilishi bilan boshlanganini ko'rishimiz mumkin[1]. 20-yillar oxiriga kelib erkaklar bilan ayollarni tenglashtirishga e'tibor berildi.

Ayollarni ijtimoiylashtirilgan ishlab chiqarishga jalb qilish uchun ular ularga bepul va yuqori darajadagi ta'lim, an'anaviy ravishda erkaklar hukmron bo'lgan sohalarda ishlash (masalan, muhandislik) va ko'plab ijtimoiy nafaqalar, masalan, tug'ruq va davlat tomonidan homiylik ostidagi bola parvarishi imkoniyatini berdilar. Kommunistik partiya tarkibida ayollar seksiyalarini (jenotdel) tashkil etish va parlamentlar va boshqaruv organlaridagi o'rinlarning 30 foizini ayollar uchun kvota kiritish orqali Sovetlar jamiyat hayotining barcha jabhalarida ayollar bo'lishini ta'minladi[2. 19].

1926-yili O'zbekistonda 16 ta yirik ayollar artellari bulib, ularda 814 nafar maxalliy xotin-qizlar mehnat qildirdi. Ayollar qilgan mehnatlari evaziga maosh olish imkoniyatiga ega bo'lishdi [6. 232].

1927—1928-yillarda O‘zbekistonda 30 ta qishloq xo‘jalik, dalachilik va boshqa xotin-qizlar artellari tashkil etildi (keyinchalik xotin-qizlar va erkaklar dalachilik artellarini qo‘shib yuborish maqsadga muvofiq deb topildi). 1927—1928-yillarda respublika pillachiligida xotin-qizlar 60 protsenti tashkil etdi [8. 488-489].

1928 yildan boshlangan jadal sanoatlashtirishning besh yillik rejasi ham ayollarning holatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Ayollarga an'anaviy urf-odatlaridan xalos bo'lishga yordam beradigan ijtimoiy xizmatlar va sanoatlar qisqartirildi. Jenotdel, ayollarning ularga qattiq ta'sir qilgan sanoatlashtirish jarayoniga qarshi noroziligini oldini olish uchun hal qilindi. Birinchi besh yillik rejada ayollarning haq to'lanadigan mehnatda ishtirok etishini ta'minlash orqali ularni ozod qilish va'da qilingan bo'lsa-da, 1929 va 1930 yillarda ayollar ishsizligi ortdi. Bu “rejaning investitsiya ustuvorligining bevosita natijasi bo'lib, og'ir sanoatni ta'kidlab, eng ko'p ayollar ishchilarini ishlatadigan yengil sanoatda ishdan bo'shatishga olib keldi” [3. 191]. 1929-yilning 8-mayida O‘zbekiston SSR Sovetlarining III qurultoyida xotin-qizlarni «sotsialistik jamiyat kurish ishiga yanada ko‘proq jalb etish masalasi» muhokama qilindi. Bu esa, xotin-qizlarni ijtimoiy ishlab chiqarishga jalb etilishini yanada jadallashtirdi [9. 500].

1930-yilda respublika hunarmandchilik kooperatsiyasining 50dan ortiq artellarida 5000 nafardan ko‘proq mahalliy ayollar ishlardi. Ularning ko‘pchiligi tikuvchilik korxonalarida mehnat qilganlar. Xotin-qizlar yirik sanoat korxonalari ham jalb qilina boshlandi [6. 232].

Sobiq sovet davrida milliy xususiyatlarni va gender xususiyatlarni hisobga olmasdan amalda teng qilishga harakat qilindi. Oilani moddiy ta'minlash erkak bilan bir qatorda ayolning zimmasiga ham tushdi. Shu bilan bir vaqtda aëllarning an'anaviy yumushlari (bola tarbiyasi, uy ishlarini bajarish va b.) ular qo‘lida qolib ketaverdi. Aslida gender munosabatlar qaror toptiradigan adolat tamoyillari buzildi. Masalan, qurilish sohasida mehnat qiluvchilar (beton qorish, asfalt ètqizish va sh.k.), kam haq to'lanadigan ishlar (ayniqsa, qishloq xo‘jaligida), mexanizatorlik kabi erkaklarga xos xizmatlar ham ayollarga yuklatila boshlandi. Ammo bu ishtiroklari ayol va erkak

mavqelariga putur yetkazmas, ular o'rtasida an'anaviy munosabatlar saqlanib qolar edi [4. 342]. Avvalgidek oilada erkakning ustunligi davom etar, ayollar endi ishlash bilan bir qatorda uy-ro'zg'orning asosiy yumushlarini bajarishar edi. Farzandlar tarbiyasi ham asosan ayollar zimmasida edi. Sovet hokimiyati tomonidan masalaning bu jihatiga deyarli e'tibor berilmas edi. Aksincha ayollarning sanoat ishlab chiqarishdagi salmog'i erkaklarnikidan oshib borar edi.

1930-yili O'zbekiston va Turkmanistonning paxtakor tumanlarida yashovchi ayollar jamoa va davlat xo'jaliklaridagi ishchi kuchining 80%ini tashkil qilardi [5. 42]. 1939-yilga kelib, ayollar erkaklar bajaradigan ishning 50 foizini egallashdi [7. 346].

Yuqoridagi misollarni ko'plab keltirish mumkin bo'lsa-da, ayollarni ijtimoiy hayotga jalb qilish ulardan asosan ishchi kuchi sifatida foydalanish bilan bir qatorda ular orasidan hokimiyatda, ilm-fan va madaniyat sohasida ham yetakchilik qiladigan ko'plab kadrlarning yuzaga kelishiga zamin yaratdi.

Xulosa. Sovet hokimiyati o'zining dastlabki yillarida ayollarning erkaklar bilan tengligi g'oyasini ilgari surish ortida xotin-qizlarni erkaklar bilan barobar mehnat qilishi, ishchi kuchini oshirish maqsad qilindi. Chunki ayollar aholining yarmidan ko'pini tashkil etgan. Sotsialistik tuzumni qurish, sanoatlashtirish, jamoalashtirish jarayonida ayollar ishtirokini ta'minlash ko'p bor ta'kidlandi. Dastlab kichik hunarmandchilikdan boshlangan ayollar mehnati keyinchalik erkaklar ishlaydigan og'ir sanoatda ayollarning salmog'ining oshib ketishigacha yetib keldi. Bu bilan ayollarning oiladagi o'rni asosan o'zgarishsiz qoldi. Ayniqsa, qishloq xo'jaligida ishlaydigan ayollar uchun ahvol ancha og'ir ekanligini ko'rish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dilafruz A. Iymanova. (2022). SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF WORKING WOMEN IN UZBEKISTAN IN THE SOVIET PERIOD (1925-1941). Look to the Past, 5(11), 4. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7310211>
2. Encyclopedia of Women & Islamic Cultures. Volume II. Family, Law and Politics. Leiden – Boston-2005.-837 p.

3. Özge ÖZ DÖM, Muslim Women in Soviet Central Asia, Tarih İncelemeleri Dergisi XXXIII / 1, 2018.-P.191
4. А.Бобоев, Г.Каримова. Гендер толерантликнинг миллий хусусиятлари./ —”Хотин-қизлар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш — мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг муҳим омили” мавзусидаги республика илмий-амалий анжумани мақолалар тўплами (2019 йил 26 февраль). — Т.: ТДИУ, 2019. — 491 бет.
5. Ирзаев Б. «Катта қирғин»нинг келиб чиқиши арафасидаги сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий шароит. — Тошкент: Фан, 2014. —56 б.
6. Қ.Ражабов. Ўзбекистоннинг XX асрдаги тарихи. (2-кнтоб) — Тошкент: “Фан” нашриёти давлат корхонаси, 2023. —250 бет.
7. Муаллифлар гуруҳи. Ўзбекистан тарихи. -Т.: Akademiya, 2010. —472 б.
8. Ўзбекистон ССР тарихи. (4 томлик.) III том. Бош муҳаррир И. М. Мўминов. Т.: «Фан», 1971. — 712 б.
9. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йиллар). Биринчи китоб. — Т.: “O‘zbekiston” НМИУ, 2019. - 560 б.